

**MANİSA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN YAZMA ESER CİTLERİ
HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME**
THE EVOLUATION ON BOOKBINDINGS BELONG TO MANISA MANUSCRIPT LIBRARY

Doç. Gül GÜNEY¹

ÖZET

Şehzadeler şehri olan Manisa tarihte maddi ve manevi pek çok zengin kültürel değerlere sahip olmuştur. Bu değerler arasında Manisa ve çevresinden temin edilmiş yazma eserler başta gelir. Bu eserler merkezde şahıs, cami, mescit, medrese gibi yapılardan, Akhisar, Kırkağaç, Soma, Gördes, Demirci gibi de çevre ilçelerden toplanmıştır. Bugün söz konusu yazma eserler Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi'nde saklanmaktadır. Kütüphanede yaklaşık 8bin 249 adet Cd. ve DVD aktarılmış yazma eser bulunmaktadır. Zengin koleksiyona sahip kütüphane tıp, edebiyat, astroloji, dini bilimler, tasavvuf, fıkıh, kelim gibi pek çok konuda yazma eseri bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu eserler gerek konuları, gerekse hat, tezhip, cilt gibi kitap sanatları açısından özellik taşımaktadır. Çalışmada Manisa Yazma Eser Kütüphanesi'nde yer alan yazma eserlerin ciltleri hakkında genel bir değerlendirme yapılarak, kütüphanede aşırı yıpranmış, onarılmadığı durumda varlığını sürdüremeyecek bazı yazma eserlerden örnekler verilip durum tespiti yapılmıştır.

Anahtar Kelime: Manisa, Kütüphane, El Yazması, Cilt.

SUMMARY

Manisa, the city of the princes, has many rich cultural and material values in history. The Manisa manuscripts comes the first culturel material among the these values. These manuscripts were gathered from the area such as Akhisar, Kırkağaç, Soma, Gördes, Demirci and mosque, madrasah in the center. Today, these manuscripts are kept in the Manisa manuscripts library. There are approximately 14850 books with printed books before the alphabet revolution. The library which has a rich collection, contains many subjects such as medicine, literature, astrology, religious sciences, mysticism. These works are specific in terms of subjects, as well as book arts such as calligraphy, illumination and bookbinding. In this study, it was made a general evaluation about bookbindings located in Manisa manuscripts library. And In addition some manuscripts are given as an example If they are'nt repaired they can not survive.

Key Word: Manisa, Library, Manuscript, Bookbinding

GİRİŞ

Manisa, gerek coğrafi, siyasi, gerekse tarih içinde yer aldığı özellikli kimliği ile ege bölgesinin önemli şehirlerinden biri olmuştur. Tarih, coğrafya, siyasi, sanat, mimari ve maddi-manevi kültürel değerlerimiz gibi pek çok konu açısından önem arz ederek araştırmacıların dikkatini çekmiş, hakkında çalışmalar yapılmış ve yayımlanmıştır. Pek çok yönü ile özellikli olan Manisa şehri maddi kültürel değerlerimiz olan yazma eserleri de bünyesinde barındırması açısından önem taşımaktadır. Merkezde yer alan "Manisa Yazma Eser Kütüphanesi" bugün yazma eserlerin saklandığı özel kütüphanelerden biridir. Kütüphanede bulunan yazma eserler kendi binasına taşınmadan önce, 1945 yılından 2013 yılına kadar "Manisa İl Halk Kütüphanesinin" depolarında saklanmıştır. 2013 yılında restorasyonu tamamlanan "Hıdıroğlu Konağı" olarak da bilinen binaya taşınarak "Manisa Yazma Eser Kütüphanesi" adı altında hizmet vermeye başlamıştır. Kütüphanede yaklaşık 8 bin 249 adet CD ve DVD'ye aktarılmış yazma eser bulunmaktadır. Harf devriminden önce basılmış matbu eserlerle birlikte yaklaşık 14850 adet kitap vardır. Zengin koleksiyona sahip kütüphane tıp, edebiyat, astroloji, dini bilimler, tasavvuf, fıkıh, kelim gibi pek çok konuda yazma eseri bünyesinde barındırmaktadır. Kütüphanede yer alan yazma eserler merkezde cami, mescit, medrese, imarethane ve kütüphanelerden² Akhisar, Kırkağaç,

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi,
e mail: gul.guney@deu.edu.tr. Orcid Numarası: 0000-0001-2345-6789

²Manisa Yazma Eser Kütüphanesinde yer alan yazma eserlerin pek çoğu merkezde bulunan cami, medrese ve tekkelerden toplanmıştır. Ayrıca Muradiye ve çeşnigir kütüphanelerinden, Akhisar Zeynelzade ve Demirci Kıran Kütüphanelerinden de yazma eser toplandığı bilinmektedir. Manisa'nın ilk kütüphanesi olarak bilinen Saruhan beyi Muzaffereddin İshak Bey'in Ulu

Soma, Gördes, Demirci gibi çevre ilçelerden ve şahıs koleksiyonlarından toplanmıştır (Karagöz, 1974: 14-17). Ayrıca şehzadeler şehri olan Manisa, Fatih Sultan Mehmet, Kanuni Sultan Süleyman veya III. Murad gibi önemli padişahların şehzadelik yıllarını geçirdikleri şehir olması münasebeti ile Saray-ı Şehzadegân'da³ bulunan saray kütüphanesindeki kitapların da bu koleksiyonu oluşturmasında önem arz ettiği bilinir.⁴ Ne yazık ki bugün saray ve kütüphanesi ile ilgili bir kalıntı yoktur. Ancak kütüphane binası olacağı düşünülen Fatih kulesi de günümüz binaları ile uyum sağlamış ve sıradan bir yapı haline gelmiştir (Bilgin, 1995: 369-377).

Fatih Sultan Mehmed'in Saray-ı Şehzadegân'da kurmuş olduğu saray kütüphanesi içinde yer alan ve Osmanlı şehzadelerinin burada eğitimleri sırasında kullanmış oldukları kitapların bir kısmı bugün Manisa yazma eserler kütüphanesinde yer almaktadır. Yapılan araştırmada bu kitaplarda sultanların mühürleri, vakıf ve temellük kayıtları tespit edilmiştir. Örneğin Fatih Sultan Mehmed'e ait kitaplarda "Muhammed bin Murad Han" ibarelerinin yer aldığı beyzi formda mühür bulunur (Cunbur, 1957: 1-16). 45 HK 9424 envanter numaralı yazma eserde "Sultan Murad Bin Sultan Selim Han'ın bu Mushafı kendinin yaptırmış olduğu camiye (Muradiye Camii) H. 982 / M. 1574'de vakf ettiği" yazılıdır. Yine 45 Hk 2813 envanter numaralı yazma eserde, "III. Murat tarafından babası Kanuni oğlu Selim'in türbesine konmak üzere vakf edilmiştir" ibareleri yer alır. 45 Hk 9418 envanter numaralı yazma eserin sonunda ise Kanuni Sultan Süleyman'a ait vakıf kaydı sonradan eklenmiştir. Bu kayıtlar yazma eserin gerçek kimliğini ortaya koyduğu gibi Osmanlı hükümdarlarının kitaba olan düşkünlüğünün de bir belgesidir. Bugün kütüphanede yer alan pek çok yazma eserin (din, bilim, tarih, edebiyat vb. konulu) muhtevisiyatı kadar cilt, hat, tezhip gibi kitap sanatları açısından da değerleri yüksektir. Ancak pek çok yazma eser aşırı yıpranmış kültürel kimliklerini yitirecek durumdadır. Ciltleri dağılmış, sayfaları yırtılmış, kopmuş, mürekkebi akmış pek çok nadide eserin gelecek kuşaklara aktarılabilir durumu kalmamıştır. Bu eserlerin restorasyonu yapılmadığı takdirde, günümüzde yok olmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlarımızdan cilt sanatının nadide örnekleri de yok olacaktır. Bu çalışma ile depolarda saklı kalmış, herkes tarafından erilmesi güç, sanat değeri yüksek yazma eserlerin cilt özellikleri tanımlanarak, acil restorasyona ihtiyacı olan eserlerin durum tespiti yapılmıştır.

DEĞERLENDİRME

Kütüphanede Bulunan Yazma Eserlerin Ciltlerinin Genel Özellikleri

Kütüphanede 8 bin 249 adet yazma eser bulunmaktadır. 12. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında istinsah edilmiş yazma eserler nadide, özellikli ciltlere sahiptir. Türk cilt sanatının tarihsel gelişimini ortaya koyabilecek örneklerle sahiptir. Ayrıca ciltleri kadar çok çeşitli konuları ihtiva etmesi açısından da önem taşırlar. Eserler kütüphanenin nem ve ısı ayarlı ve raylı sistem üzerinde hareket eden kitaplıkların yer aldığı depolarda saklanmaktadır. Bugünkü saklanma koşulları sağlıklıdır. Ancak daha önce maruz kaldığı dış etkenlerden dolayı eserlerin pek çoğu yıpranmış durumdadır. Hem ciltlerinde hem de sayfalarında yıpranmanın izleri görülmektedir. Özellikle ciltlerinde görülen yıpranmalar, sayfalarında bozulmalarına sebep olmuş, pek çok yazmanın sayfalarının dağılmış olduğu görülmüştür. Kütüphanede yapılan çalışmada ciltler hakkında aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

- Ciltler, deri başta olmak üzere, kumaş, ebru ve mukavva gibi farklı malzemelerden yapılmıştır. Ancak çoğunluk olarak deri ciltler hâkimdir.

camii ve medrese ile birlikte, caminin kuzeyine yaptırılan İshak bey kütüphanesi Manisa'nın ilk kütüphanesi olarak bilinir. Bkz: Sadık Karagöz: Manisa İli Kütüphaneleri, Ayyıldız matbaacılık, Ank.1974, s.17-18

³ Çeşitli dönemlerden kalma çok sayıda yapıyla bugün adeta bir müze kent konumundaki Manisa'da, Sultan II.Murad, 849/1445-46 yılında kentin kuzeyinde bir saray inşa ettirmiştir. Saray-ı Şehzadegân yani Şehzadeler Sarayı adıyla bilinen bu yapılar topluluğu, Sultan II. Mehmed döneminde bazı eklerle genişletilmiş ve 1595 yılına kadar faal olarak kullanılmıştır. Bu tarihten sonra kentin Şehzadeler Kenti kimliğini yitirmesi nedeniyle terk edilen saray, hızla tahrip olmuş, yağmalanmış, buna karşılık zaman zaman yapılan onarımlarla ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Ne yazık ki saraydan günümüze, Şehzadeler Türbesi ile kent merkezindeki Fatih Parkı içinde yer alan ve bugün resmi kurum binası olarak hizmet veren Fatih Köşkü ya da Fatih Kulesi dışında herhangi bir yapı kalmamıştır. Bkz : İ. Bilgin, "Manisa Sarayı", Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, I, Ankara 1995, s. 369-377, M. Ç. Uluçay, Manisa'daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi, İstanbul 1941, s.10, Ç. Uluçay - İ. Gökçen, Manisa Tarihi, İstanbul 1939, s. 81, Şakir Çakmak*- İnci Kuyulu Ersoy: "Manisa Saray Hamamı", Sanat Tarihi Dergisi, Cilt 21, sayı 1, Nisan 2012,

⁴ Kütüphanede pek çok yazma eserin temellük ve vakıf kaydında sultanlara sunulmuş olduğu ibareleri yer alır. Bkz: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 840, 45 Hk, 45Hk 2812, 45Hk 2813, 45Hk 9424 envanter numaraları pek çok yazma eserde bu kayıtlar görülür.

- Deri ciltlerde genelde kahverengi, bordo ağırlıkta olmak üzere siyah renkler kullanılmıştır.
- Mücellit imzalı ciltlere rastlanmamıştır.
- Deri ciltlerde görülen motif ve kompozisyonların dönemin özelliklerini taşıdığını görmekteyiz. Genelde şemse, salbek ve köşebent motiflerinden oluşan şemseli ciltler alttan ayırma, üstten ayırma ve soğuk şemse olarak tezyin edilmiştir. Bunun dışında yekşah, ceharkuşe, zilbahar, mülemma, mülevven ve müşebbek cilt örnekleri de bulunmaktadır.⁵
- Kütüphanede kumaş cilt örneklerine çok rastlanmamıştır. Ancak 45Hk 5165 Ahsenü'l-Hadis adlı yazma eserin cildinin desenli ipek kumaş olduğu tespit edilmiştir.
- Deri ve kumaş ciltlerin yanında kütüphanede battal, taraklı, şal ebrusu olarak adlandırdığımız çeşitli ebru kaplı cilt örneklerine rastlanmıştır.⁶ Bununla beraber kâğıt kaplı mukavva ciltler de görülmektedir.
- Ciltlerin kap içleri deri ve çoğunlukla aherli renkli kâğıtlar ve ebrulu kâğıtlarla kaplanmıştır. Ancak tezyinat açısından özellikli olduğu düşünülen 45 Hk 3136 ve 3137 envanter numaralı Ecza-i Şerif yazmalarının kap içlerinde müşebbek şemse örneğine rastlanmıştır. Kütüphanede müşebbek şemse örneğinin bulunduğu başka bir yazma yoktur.
- Ciltlerin bazıları yıpranmaması için yeşil renk keten ile kaplanmıştır. Yıpranan deri ciltler bezlerle ve farklı deri parçaları onarılmaya çalışılmıştır.
- Ciltler genellikle eserin istinsah tarihi ile uyumludur. Ancak sonradan tamir görmüş cildi değiştirilmiş metnin tarihi ile uyum sağlamayan örnekler de bulunmaktadır.
- Ciltlerin pek çoğunun şirazelerinin dağıldığı görülmüştür. Dağılmayan şirazelerde sıçandışi, balıksırtı gibi örme teknikleri görülmüştür.
- Tezyinat açısından değerlendirildiğinde ciltlerin genelde şemseli ciltler olduğu tespit edilmiştir. Şemse, köşebent ve salbek motifleri ciltlerin alt ve üst kapların dışlarında bazen de içlerinde kullanılmıştır. Bu alanlarda rumi ve hatayi gurubu motifler simetrik olarak kompoze edilmiştir. Ciltlerin tezyinatında kullanılan motif ve kompozisyonların döneminin üslup özelliklerine göre tasarlandığı görülmüştür. Örneğin 16.yüzyılda önemli sanatçılardan olan Şahkulu'nun eserlerinde yer alan hançer yapraklar, ciltlerin şemse içi kompozisyonlarında da görülmektedir (Mahir,1986: 113-131).
- Ciltlerin dış pervazlarında genelde paftalar yer almakta, paftaların içi bazen hatayi gurubu motifler, bazen de sülüs hatla ayetler ile tezyin edildiği görülmüştür.
- Kütüphanede yer alan 18. ve 19. yüzyıl Türk cilt örneklerinde klasik dönem üslupları devam etmektedir. Bu dönem özelliği gösteren çok yazma vardır. Ancak kompozisyon ve motiflerin işleniş şeklinde bariz bozulmalar görülmektedir. Özellikle şemseli ciltlerde salbek motifinin boyutu, tığlardaki düzensizlik, yaprak, penç, ve hatayi motiflerinin kural dışı çizilmeleri bu dönem ciltlerinde ön plandadır. Gerek motif ve kompozisyonlarında, gerekse işleme tekniklerinde klasik dönem Türk ciltlerinde görülen işçilik bu dönem ciltlerinde görülmemektedir.

Kütüphanede Cilt Açısından Onarılması Gereken Bazı Yazma Eserlerden Örnekler

1945 yılından 2013 yılına kadar Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde yer alan yazma eserler, bugün yeni binasında(Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi) ısı ve nem ayarlı odalarında, raylı metal dolaplarda korunmaktadır. Ancak Manisa ve civarından toplanan pek çok yazma daha önce bulunduğu yerde dış etkilere maruz kalmış, cilt ve sayfalarında aşırı yıpranmalara neden olmuştur. Bazı yazmaların bilinçsizce onarılmaya çalışılması ise esere daha çok zarar vermiştir. Alt ve üst kabın, yırtılan ve kopan sayfaların bant ile tutturulması, tezyinatı bozulmuş sayfaya bilinçsizce yapılan desen uygulamaları, eksik sayfa yerine yazmaya ait olmayan bir sayfanın fotokopisinin yapıştırılması gibi pek çok bilinçsiz uygulamalar yapılmıştır. Bu yapılan uygulamalar yazma eserlerimizin ömrünü daha da azaltmaktadır. Aşağıda kütüphanede restorasyona ihtiyacı olan bazı yazma eserlerimizin ciltlerinden örnekler verilmiştir.

45 Hk 5838/32 Envanter No'lu Yazma Eser: el-Makâmât

Celâl ed-dîn Abd er-Rahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî (849-911/1445-1505)'nin Mâkâmâtıdır. (Edebiyat ile ilgili) H.963 M.1555 tarihli istinsah kaydı vardır. Eser 315x210-245x135 mm ölçülerinde, 286

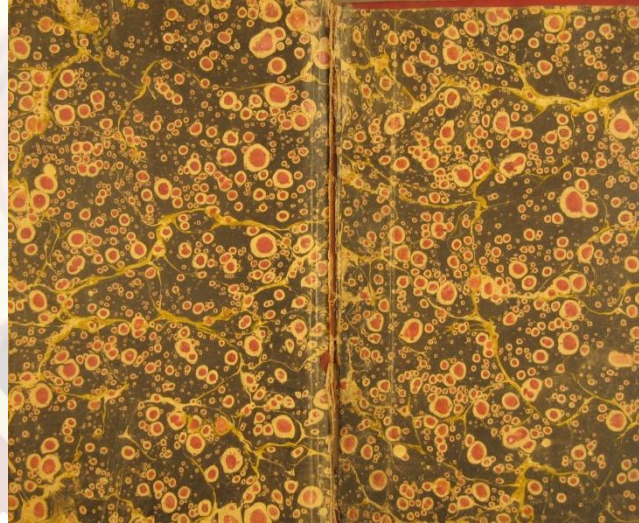
⁵ Bakınız: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45Hk 2804, 45Hk 2813,45 Hk 2821, 45Hk 3136,45 Hk 6622 envanter numaralı yazma eserler. Türk cilt sanatı ve tezyinatı hakkında bkz. Kemal Çiğ: Türk Kitap Kapları, İstanbul 1971, s.1-25, Mine Esiner Özen: Türk Cilt Sanatı, Ankara 1998, s.9-37, İsmet Binark: Eski Kitapçılık Sanatlarımız, Ankara 1975, s.1-8

⁶ Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 9424, 45 Hk 3020, 45 Hk 8400, 45 Hk 4980 envanter numaralı yazma ciltlerin ebrulu olduğu görülmüştür.

varak, 25 satır ve nesih hat ile yazılmıştır. Cildi bordo renginde meşin deriden oluşan yazma cilttir.⁷ Alt ve üst kap üzeri altın bordür ve cetvellerle çevrilmiştir. Köşelerinde de üç benek tezyin edilmiştir. Kap genel olarak yıpranmıştır. Alt kap sırtından ayrılmış, üst kap ise zararlı haşereler tarafından kemirilmiş, üzerinde delikler açılmıştır. Deri soyulmuş mukavvası görülmektedir. Şirazesi dağılmak üzeridir. Kap içi battal ebru ile kaplıdır. Sayfalarında nem ve rutubetten kaynaklanan lekelenmeler, kurt yenikleri, yırtılmalar görülmektedir (Resim 1-2).

Resim 1: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 5838/32 Envanter No'lu Yazma Eserin Cildi

Resim 2: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 5838/32 Envanter No'lu Yazma Eserin Kap İçi

45 Hk 4610 Envanter Numaralı Yazma Eser

Alî b. Ebû Bekr b. Abd el-Celîl el-Merginânî (Ö/D530-593/1135-1197)'nin el-Hidâye fi Şerhi Bidâyetil-Mübtedî'sidir. Konusu İslam dini-fıkıhdır. Müstensihi Mehmed b. Süleyman'dır. H.1066 M.1655 tarihli istinsah kaydı vardır. Eser 192x125-158x77 mm ölçülerinde, 367 varak, 29 satır ve nestâlik hat ile Arapça yazılmıştır. 1a da Hafız Süleyman b. Mehmed İzmirî'nin mülkiyet kaydı ve mührü vardır. Hacı Eyüb'ün vakıf mührü vardır.

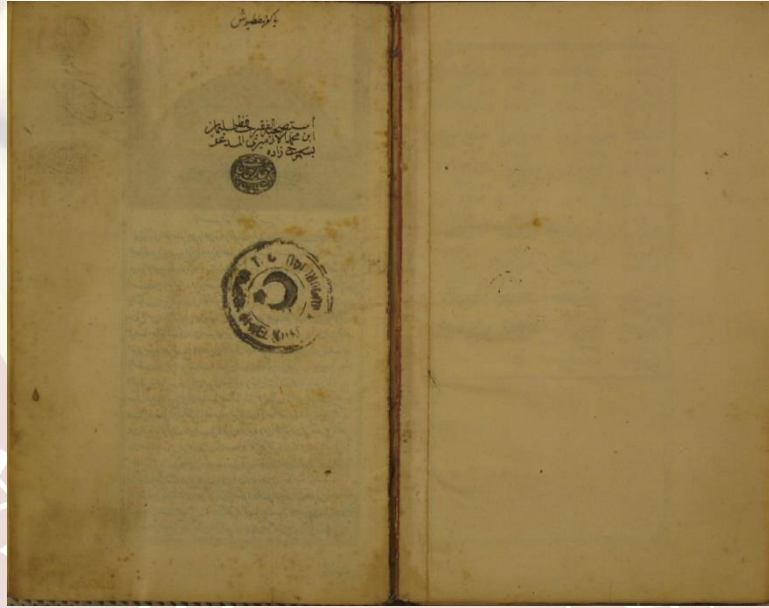
Yazma eserde aherli ve filigranlı kâğıtlar kullanılmıştır. Eserin cildi alt ve üst kap, sırt, sertab ve mikleb'den oluşmaktadır. Bordo renginde meşin alttan ayırma şemse cilttir. Alt ve üst kap ortasında oval, dendanlı şemse motifi yerleştirilmiştir. Şemse içi bulut ve hatayi gurubu motiflerle simetrik olarak

⁷ Yazma cilt: Deri ciltler üzerinde fırça ve altın ile yapılan tezyinata verilen addır. Bkz.Mine Esiner Özen: Türk Cilt Sanatı, T.İş Bank.Kültür Yay. Ankara 1998.s.22 Zeren Tanındı: "Kitap ve Cildi" Osmanlı Uygarlığı 2, Mas Matb. İstanbul 2003, s.841-863,

olarak tezyin edilmiştir.⁸ Sertabı altın ipliklerle ketebe açma formundadır. Mikleb üzerine şemse formu serbest hatayı gurubu motiflerle tezyin edilmiştir. Kap bazı onarımlar görmüştür. Kopan sırtına deri yapıştırılarak alt ve üst kabın ayrılması engellenmiştir. Yine deri parçaları ile sertabın yırtılan kısımları tamir görmüştür. Kap içi nohudi renkte filigranlı ve aherli krem rengi kâğıtlarla kaplanmıştır.(Resim3-4)

Resim 3: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 4610 Envanter Numaralı Yazma Eserin cildi

Resim 4: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 4610 Envanter Numaralı Yazma Eserin Kap İçi

45 Hk 6440 Envanter Numaralı Yazma Eser

Sûdî Mustafâ Bosnavî (öl. 1007/1598den sonra)'nin Şerh-i Gülistân adlı eseridir. Konusu Fars dili ve edebiyatıdır. Müstensihî belli değildir. H.1194, M.1779 tarihli istinsah kaydı vardır. Eser 210x160-145x85 mm ölçülerinde, 497 varak, 23 satır ve tâlik hat ile Türkçe yazılmıştır. Yazma eserde aherli ve filigranlı kâğıtlar kullanılmıştır.

Yazma eserin cildi bordo renğinde meşin deriden oluşur. Alttan ayırma şemse olarak tezyin edilmiştir. Alt ve üst kabın ortasında şemse ve salbek motifi kullanılmıştır. Şemse içi simetrik olarak rumi motifli

⁸ Rumi ve hatayı gurubu motifler hakkında bkz. İnci A.Birol-Çiçek Derman: Türk Tezyini Sanatlarında Motifler, İstanbul 1991, s.65,179, İlhan Özkeçeci-Şule Bilge Özkeçeci: Türk Sanatında Tezhip, İstanbul 2007, s.58

ile tezyin edilmiştir. Ancak motiflerin aşırı yıprandığı kompozisyonun belli olmadığı görülür. Motif zeminlerinde kullanılan altın dökülmüş nerdeyse yok olmuştur. Kap genel olarak aşırı yıpranmıştır. Kabin sırtı kopmuş, şirazesi dağılmak üzeredir. Kap üzerinde lekeler, yırtılmalar ve kopmalar görülmektedir (Resim 5).

Resim 5: Manisa Yazma Eser Kütüphanesi 45 Hk 6440 Envanter Numaralı Yazma Eserin cildi

45 Hk 6445 Envanter Numaralı Yazma Eser

Kemâl Paşazâde Şemsed-dîn Ahmed b. Süleymân (873-940/1468-1543)'nin Nigaristân adlı eseridir. Müstensihî Seyid Hüseyin Bursavî'dir. H.981, M.1572 tarihli istinsah kaydı vardır. Eser 210x120-140x65 mm ölçülerinde, 217 varak, 17 satır ve tâlik hat ile Farsça yazılmıştır. Yazma eserde aherli ve filigranlı kâğıtlar kullanılmıştır.

Yazma eser kahverengi meşin deri, alttan ayırma şemse cilttir. Alt ve üst kap salbekli şemse ve köşebentlerden oluşur. Şemse içi hatayi gurubu motiflerle serbest olarak tezyin edilmiştir. Kap genel olarak aşırı yıpranmıştır. Ancak alt kap üst kaba nazaran daha iyi durumdadır. Üst kabin gömme şemsesi ve köşebentleri yerinden ayrılmış, altınları dökülmüştür. Ayrıca kap üzerinde lekeler, yırtılmalar, kopmalar, çatlaklar ve delikler görülmektedir. Cildin yine sırtında ve miklebinde kopmalar, yırtılmalar yer alır (Resim 6).

Resim 6: 45 Hk 6445 Envanter Numaralı Yazma Eserin Cildi

45 Hk 7992 Envanter Numaralı Yazma Eser

Ebû Şâme Abd er-Rahmân b. İsmâ'il ed-Dimaşkî (599-665/1203-1267)'nin İbrâbü'l-Me'âni min Hirzi'l-Emânî adlı eseridir. Müstensihi Muhammed el-Mukri'dir. H.703, M.1303 tarihli istinsah kaydı vardır. Eser 265x188-200x140 mm ölçülerinde, 188 varak, 23 satır ve Nesih hat ile Arapça yazılmıştır. Yazma eserde aherli ve Abadî kâğıtlar kullanılmıştır.

Yazma eserin cildi kahverengi meşin deridir. Selçuklu dönemi cilt tezyinat özelliği göstermesi açısından özelliklidir. Cilt özelliği eserin istinsah tarihi ile uyum sağlamaktadır. Alt ve üst kap dışı altı kollu yıldız formu ve kollarından oluşan çokgenlerle geometrik tezyinata yer verilmiştir (Demiriz,2004:36). Yıldız formun altında ve üstünde penç motifi görülür. Kabın dış pervazında zencerek motifi soğuk baskı tekniği ile işlenmiştir. Cilt oldukça yıpranmış, sırtının yaklaşık 2/3 yok olmuş, sayfalardan ayrılmıştır. Alt kap üst kaba göre daha iyi durumdadır. Üst kabın köşelerinde deriler kopmuş, mukavva görülmektedir. Ayrıca kap üzerinde kurt yeniklerinden oluşan delikler yer alır. Acilen onarıma ihtiyacı vardır (Resim 7).

Resim 7: 45 Hk 7992 Envanter Numaralı Yazma Eserin Cildi

45 Ak Ze 1817 Envanter Numaralı Yazma Eser

Eser Kur'an-ı Kerîmdir. Akhisar Zeynelzade koleksiyonundan gelmektedir. Müstensihi ve istinsah kaydı yoktur. Eser 190x135-145x90 mm ölçülerinde, 317 varak, 13 satır ve nesih hat ile Arapça yazılmıştır. Yazma eserde aherli ve su yolu filigranlı kâğıtlar kullanılmıştır.

Kahverengi meşin deriden oluşan cildin alt – üst kap ve miklebi vardır. Şemseli cilt örneklerinden olduğu cilt üzerindeki izlerden bellidir. Dış etkenlere maruz kalan kabın aşırı yıprandığı görülür. Deri üzerinde, çatlamlar, yırtılmalar ve delikler cildin ömrünü azaltmaktadır. Özellikle kabın sırtında ve sertabındaki parçalanmalar, dökülmeler ve kurt yenikleri dikkat çekmektedir. Mikleb ise eserin alt kabından kopmak üzeredir.

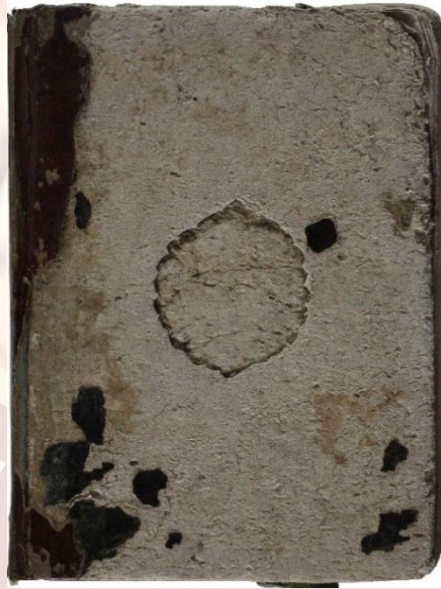

Resim 8: 45Ak Ze 1817 Envanter Numaralı Yazma Eserin Cildi

45 Hk 4349 Envanter numaralı Yazma Eser

Eser Kur'an-ı Kerim'dir. Müstensihî ve istinsah kaydı yoktur. Eser 235x160-185x110 mm ölçülerinde, 489 varak, 9 satır ve nesih hat ile Arapça yazılmıştır. Yazma eserde aherli ve Abâdî kâğıtlar kullanılmıştır.

Bordo meşin deriden oluşan cildin alt kabı ve miklebi yoktur. Sırtı ve üst kabı bulunmaktadır. Ancak üst kabın derisinin tamamen kopması ile kap mukavva halindedir. Mukavva üzerinde yer alan izlerden cildin şemse cilt örneği olduğu tespit edilmiştir (Resim9). Mukavva üzerinde kurt yeniklerinden oluşan delikler vardır.

Resim 9: 45 HK 4349 Envanter Numaralı Yazma Eserin Cildi

45 HK 6788 Envanter Numaralı Yazma Eser

Eser Kur'an-ı Kerim'dir. Eserin müstensihî Hüseyin İbn Mustafa, istinsah kaydı ise H.1198 M.1783 dür. Eser 172x118-116x65 mm ölçülerinde, 305 varak, 15 satır ve nesih hat ile Arapça yazılmıştır. Aherli su yolu ve taç filigranlı kâğıtlar kullanılmıştır.

Bordo meşin deriden oluşan cildin alt ve üst kap sırt, sertap ve miklebden oluşur. Gömme şemse örneklerindedir. Şemse, köşebentler hatayı gurubu motiflerle tezyin edilmiştir. Ancak kap genel olarak aşırı yıpranmıştır. Deri çatlamış, yüzeysel kırılmalar ve yırtılmalar mevcuttur. Özellikle üst kap, alt kaba

oranla daha çok yıpranmış, kaplanan deri kopmuş, mukavva görülmektedir. Cildin miklep ve sırtında da ayrılma ve kopma vardır. Şirazesı dağılmış, sayfalar sırttan ayrılmak üzerıdır.

Resim 10: 45 HK 4349 Envanter Numaralı Yazma Eserin Cildi

SONUÇ

Cilt örneklerinde de görüldüğü gibi kütüphanede pek çok yazma eserin konservasyon ve restorasyona ihtiyacı olduğu tespit edilmiştir. Eserlerde görülen fiziki, kimyevi, biyolojik, mekanik ve bunlar dışında kalan çeşitli tahrip unsurlarıyla bozulmuş, aslı hüviyetini kaybetmiş pek çok yazma eserin sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi için bazı önlemler alınmalıdır. İvedilikle yazma eserlerde görülen bozulmalar tespit edilerek aslına uygun olarak restorasyonu yapılmalıdır. Ayrıca pasif ve aktif metod ve tekniklerle müdahale edilerek eserin daha çok zarar görmesi engellenmelidir (Küçük, 1999:24). Aksi takdirde kültürel mirasımız olan yazma eserlerimiz ve günümüzde yok olmuş klasik cilt sanatımızın örneklerini gelecek kuşaklara aktarmamız mümkün olmayacaktır. Ne yazık ki ülkemizde yazma eser konservasyonu ve restorasyonu üzerine yapılan çalışmalar yetersiz ve eksiktir. Bu konuda bilinçli uzmanların ve çalışmalar yapan kurumların sayısı oldukça azdır. Var olan restorasyon merkezleri de yetersizdir. Bunlardan biri 1955-1960 yılları arasında devlet desteği ile Süleymaniye kütüphanesi içinde kurulan restorasyon atölyesidir. Ancak bu atölyede ilerleyen yıllarda eleman ve malzeme sıkıntısı yaşanmasından dolayı yeniden yapılandırılmaya gidilmiş ve bu yapılandırma dâhilinde Kültür Bakanlığı Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından 1991 yılında İstanbul Yazma ve Nadir Eserler Patoloji ve Restorasyon Araştırma Merkezi'nin kurulması projesi başlatılmıştır. Bu proje 1999 yılında tamamlanmış fakat merkez hizmete açılmamıştır. Bu konuda çalışan bir başka kurum Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi bünyesinde kurulan restorasyon merkezidir. Burada gerekli makine ve donanım Kültür Bakanlığı tarafından sağlanmıştır. Bununla beraber Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü restorasyon biriminde restorasyona yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Günümüzde bu merkezlerde restorasyon çalışmaları devam etmektedir. Ancak bu merkezlerin yetersiz oluşu Manisa yazmaları örneğinde olduğu gibi, bu konuda zengin olan ülkemizde pek çok yazma eserin yok olmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Geleneksel sanatlarımız olan cilt sanatının nadide örnekleri de kaybolmaktadır. Bu eserlerin geleceğe aktarılması gün geçtikçe daha da zor bir hale gelmektedir. Yazma eserlerimizin ömrünü uzatabilmek için restorasyon merkezlerinin çoğaltılması ve bu konuda çalışacak uzmanların istihdam edilmesi öncelikli olarak önemlidir. Bununla beraber üniversitelerimizin restorasyon ve konservasyon anabilim dalları içinde kitap restorasyonuna yönelik birimler oluşturulmalı, bu konuda eğitimler verilmelidir. Ayrıca gençlerimize burslar verilerek, yurt dışına

gönderilmeli ve bu konuda eğitimler aldırılmalıdır. Yazma eser kütüphanelerinin kendi restorasyon birimleri oluşturularak buralarda çalışacak kişiler istihdam edilmelidir. Kütüphanelerde belirli zamanlarda eğitimler ve seminerler verilerek halk ve toplum bu konuda bilinçlendirilmez.

KAYNAKÇA

- Bilgin, İ. (1995). Manisa Sarayı. Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi I, Ankara 1995, s. 369-377.
- Binark, İ. (1975) Eski Kitapçılık Sanatlarımız. Ankara: Kazan Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları.
- Birol, İ. Derman, Ç. (1991). Türk Tezyini Sanatlarında Motifler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı no:26
- Cunbur, M. (1957). Fatih Devri Kütüphaneleri ve Kütüphaneciliği, *Türk Kütüphanecileri Derneği Bülteni*, cilt 6, sayı 4, s.1-16
- Çığ, K. (1971). Türk Kitap Kapları. İstanbul. Doğan Kardeş matbaacılık Sanayi A.Ş
- Çakmak, Ş.- Ersoy, K.İ. (2012). Manisa Saray Hamamı. *Sanat Tarihi Dergisi*, Cilt 21, sayı 1, Nisan 2012.
- Demiriz, Y. (2004).İslam Sanatında Geometrik Süsleme. İstanbul: Yorum Sanat ve Yayıncılık Şti.
- Karagöz, S. (1974). Manisa İli Kütüphaneleri. Ankara: Ayyıldız matbaacılık.
- KÜÇÜK, C. (1999-2000). Türkiye’de Restorasyon Eğitimi, Sorunları ve Sonuçları: I. Ulusal Taşınabilir Kültür Varlıklarının Konservasyonu ve Restorasyonu Kolokyumu, 6-7 Mayıs 1999-2000 Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.24 “*Ankara Üniversitesi Başkent Meslek Yüksek Okulu Restorasyon ve Konservasyon Programı*”
- Mahir, B. (1986) Saray Nakkaşhanesinin Ünlü Ressamı Şah Kulu ve Eserleri. Topkapı Sarayı Yıllık I.s.131-140
- Özen, M. E. (1998). Türk Cilt Sanatı. Ankara: T. İş Bank. Kültür Yayınları.
- Özkeçeci, İ. - Özkeçeci, Ş. ([M16]2007) Türk Sanatında Tezhip. İstanbul
- Tanırdı, Z. (2003). Kitap ve Cildi. Osmanlı Uygarlığı 2, İstanbul: Mas Matb.
- Uluçay, M.Ç. (1941).Manisa’daki Saray-ı Amire ve Şehzadeler Türbesi, İstanbul 1941,
- Uluçay, M.Ç - İ. G. (1939).Manisa Tarihi, İstanbul 1939,